

Франц Кафка

Америка

Харків
«ФОЛІО»
2025

Купити книгу на сайті kniga.biz.ua >>>

ПАРОВИЧНИК

Коли шістнадцятирічний Карл Росман, якого бідолашні батьки відрядили до Америки через те, що якась покоївка спокусила юнака і привела байстрюка, дедалі повільніше запливав на кораблі в нью-йоркську гавань, статуя Свободи, яку він вгледів ще здалеку, раптово постала перед ним наче залита яскравим сонцем. Її рука з мечем, як і перш, була піднесена вгору, а навколо фігури її гуляли вітри.

— Яка висока! — сказав він собі, тоді як дедалі густіший потік тягонош, поминаючи його, мало-помалу, хай він зовсім не збирався поки виходити, виніс його аж до бортового поруччя.

Юнак, з яким Карл трохи познайомився під час плавання, поцікавився в нього мимохідь:

— Що, ще не наважуєтеся зійти?

— Я готовий, — сказав Карл, посміхнувшись йому, і з викриком, бо ж був хлопчина міцний, завдав на плече свою валізу. Але, поглянувши на свого знайомого, який, помахуючи палицею, вже плив геть з натовпом інших пасажирів, він розгубився, згадавши, що забув у каюті свою парасольку. Він попросив знайомого — це його навряд чи втішило — зробити йому послугу і пригледіти за його валізою, озирнувшись, щоб зорієнтуватися, як сюди повернутись, і поквапив-

ся геть. Внизу, на свій жаль, Карл виявив, що прохід, який вельми скоротив би його шлях, уперше виявився закритий, що, мабуть, було пов'язано з повною висадкою пасажирів, і тепер йому довелося шукати східники, що змінювали один одного, йти через безконечні обвідні коридори, повз якусь кімнату з забутим письмовим столом, — аж поки насправді, бо ж проходив цим шляхом він якийсь раз чи два і завжди у великій компанії, остаточно і безповоротно не заблукав. У повній беспорядності, не бачачи навколо ні душі, а тільки чуючи над собою шурхотіння тисяч людських ніг і вловлюючи далекий відгомін уже зупинених машин, він, не роздумуючи, постукав в перші-ліпші маленькі двері, біля яких зупинився в своїх блуках.

— Відкрито, — крикнули зсередини, і Карл з полегшенням штовхнув двері. — Якої болячки ви гупаєте як божевільний? — запитав кременний парубійко, тільки-но глянувши на Карла. Звідкись згори через ілюмінатор у жалюгідну каюту падало каламутне світло, що давно розсіялося в надрах корабля; ліжка, шафа, стілець і чоловік тулились одне до одного, як в камері схову.

— Я заблукав, — знітився Карл. — Під час плавання я якось не звернув уваги, що корабель страх який великий.

— Так, правда ваша, — мовив чоловік з відтінком гордості, і далі вовтузячись із замком невеликої валізи, що його він раз по раз закривав обома руками, щоб почути, як клацає заціпка. — Та заходьте ж! — вигукнув він. — Не стоятимете ж ви в коридорі!

— Я не заважатиму? — запитав Карл.

— А чому тут можна завадити?!

— Ви німець? — Карл вирішив про всяк випадок підстрахуватися, бо ж багато чув про небезпеки, що чигають на емігрантів в Америці, надто від ірландців.

— Та німець, німець, — сказав чоловік.

Карл ще вагався. Тут чоловік раптово вхопився за клямку дверей і, рвучко їх зачиняючи, втягнув до себе разом з дверима й Карла.

— Я не терплю, коли за мною підглядають з коридора, — правив він далі, знову заходившись коло своєї валізки, — бо кожен біжить повз двері і заглядає сюди, таке не кожен витримає.

— Але в коридорі нема ні душі, — зауважив Карл, ніяково притиснутий до спинки ліжка.

— Зараз порожній, — мовив чоловік.

«Та ж ідеться про зараз, — подумав Карл. — З ним важко говорити».

— То лягайте на ліжко, там більше місця, — сказав чоловік.

Карл заліз, як міг, до ліжка, голосно засміявшись з того приводу, що не пощастило вскочити туди за першим разом. Та ледь опинившись у ліжку, він раптом скрикнув:

— О Господи, я зовсім забув про свою валізу!

— А де вона?

— На чардаку, залишив я її біля одного знайомого. Як тільки його звати? — І Карл витягнув із спідньої кишені, що її мати пришила йому на дорогу до підбивки піджака, візитівку. — Бутербавм. Франц Бутербавм.

— Чи валіза вам дуже потрібна?

— Звісно.

— Тоді нащо ж ви віддали її незнайомцю?

— Я забув унизу свою парасольку і побіг її забрати, а тягати з собою валізу не хотілось. А тоді до того всього я ще й заблудився.

— Ви самі? Без товариства?

— Так, сам.

«Треба, либонь, триматися цього чоловіка, — майнуло Карлові в голові, — де я зараз знайду кращого товариша!»

— І тепер ви ще й залишилися без валізки? Я вже не кажу про парасольку.

Чоловік сів на стілець, ніби справи Карла нарешті трохи зацікавили його.

— Але мені здається, що валізка не пропала.

— Блажен, хто вірує, — такому тепло жити! — сказав чоловік, завзято чухаючи коротку темну густу чуприну. — У новій гавані на кораблі заходять і нові звичаї. У Гамбургу Бутербавм, можливо, й стеріг би вашу валізку, але тут і його, і валізку, вочевидь, як лиз злизав.

— Коли так, то мені треба зараз же виглянути нагору, — мовив Карл, озираючись, як би йому видобути.

— Та сидіть уже, — сказав чоловік і стусаном у груди, досить-таки брутално, повернув його на ліжко.

— Чого це я маю сидіти? — сердито спитав Карл.

— А тому, що бігти туди ні до чого, — відказав чоловік. — Я за хвилину теж ітиму, от і підемо разом. Валізку або вкрали, тоді лиху не зарадиш, або ваш знайомий залишив її, тоді що менше буде на судні людей, то швидше ми її знайдемо. Те ж саме з вашою парасолькою.

— Бачу, на кораблі ви орієнтуєтесь? — недовірливо спитав Карл, і хай думка, що на порожньому судні речі знайти легше, була переконлива, цією фразою незнайомиць закинув у нього сумнів.

— Я ж корабельний паровичник, — відказав чоловік.

— Ви — паровичник! — вигукнув Карл радісно, наче сказане перевершувало всі його сподівання, і, спершись на лікті, придивився до чоловіка уважніше. — Якраз біля тієї комірчини, де я спав з одним словаком, був отвір, у який я бачив машиновню.

— Атож, там я й працював, — зауважив паровичник.

— Я завжди дуже цікавився технікою, — сказав Карл, думаючи й далі про щось своє, — і, певно, бути б мені згодом інженером, якби не мусив виїздити до Америки.

— Що ж вас примусило виїхати?

— Ет, пусте! — мовив Карл і махнув рукою, наче жбурляючи всю цю історію геть. При тому він подивився з усмішкою на паровичника, ніби просячи вчинити йому ласку і нічого не питати більше.

— Мабуть, на те була причина, — зауважив паровичник, і годі було зрозуміти, чи хотів би він почути про ту причину, чи ні.

— Тепер і я міг би стати паровичником, — сказав Карл, — моїх батьків не обходить, ким я стану.

— Моє місце звільняється, — зауважив шмаровоз, цілком певний сказаного, застромив руки в кишені штанів, а ноги в пом'ятих і засмальцьованих, сіро-сталевого кольору штанях закинув, щоб їх випростати, на ліжко. Мусив Карл відсунутися до стіни.

— Ви лишаєте корабель?

— Атож, сьогодні ми забираємося геть.

— І чому? Не подобається вам тут?

— Так, причиною цьому умови; не завжди притичина в тому, чи подобається щось комусь, чи ні. Між іншим, правда ваша, особисто мені не подобається. Ви, вочевидь, не покладали серйозно стати паровичником, і тоді не було нічого простішого. Я наполегливо вас відраджую від цього ремесла. Коли ви хотіли студіювати в Європі, то чому б вам не спробувати тут? Куди європейським університетам братися до американських...

— Можливо, — відказав Карл, — але грошей на студії в мене як кіт наплакав. Щоправда, читав я про одного чоловіка, що вдень працював у якійсь установі, а вночі вчився, аж поки здобув титул доктора і, здається, навіть став бургомістром, але витривалість на таке потрібна неабияка, правда ж? Боюся, що її мені бракує. До того ж і учнем я був не надто старанним, й зі школою, правду кажучи, розпрощався легко. І в тутешніх школах вимоги, певно, багато суворіші.

Англійською я майже не розмовляю. І взагалі тут, здається мені, проти чужинців упереджені.

— Ви теж це зауважили? Ну, тоді все гаразд. Значить, ви той, хто мені і потрібен. Бачите, ми тут на німецькому кораблі, належить він лінії Гамбург—Америка, чому ж тут не ми, самі німці? Чому головний машиніст — румун? А прізвище його — Шубаль. Диво, та й годі. І цей шевлюга на німецькому кораблі тягне з нас жили! Не думайте, — задихався паровичник, махаючи руками, — що я просто вирішив побурчати. Я знаю, що у вас нема жадного впливу і самі ви ще той бідолаха. Це вже аж надто! — І він заходився гамселити кулаками по столі, не зводячи з нього очей. — Я ж на стількох пароплавах служив, — і він проказав одну по одній назви із двадцяти одним духом, як одне слово, так що Карлові аж у голові заморочилось, — і одержував нагороди, мене хвалили, я був робітником, якого капітани любили, а якось я працював на вітрильнику кілька років, — він підвівся, наче даючи навznak, що це було вершком його життя, — а тут, на цьому кориті, де все суворо розписано, де жодного жарту не почувеш, тут я ламаного шеляга не вартий, весь час стою кісткою в горлі тому Шубалеві, тут я нероба, який заслуговує лише на те, щоб його викинули геть, і платню дістаю з чиєїсь ласки. Ви щось тут розумієте? Я — ні.

— Ви не можете дозволяти, щоб до вас так ставилися, — мовив Карл схвильовано. Він майже забув про те, що під ногами в нього хистка корабельна палуба, а сам він — на березі невідомого материка: так затишно було йому на ліжку паровичника. — З капітаном ви вже говорили? Просили його, щоб він вас захистив?

— А, ідіть-но ви, краще йдіть геть. Я не хочу вас тут бачити. Ви не слухаєте, що я кажу, і наставляєте мене своїми порадами. Як мені зараз піти до капітана! — стомлений паровичник знову сів і вхопив обличчя руками.

«Ліпшої поради я йому не дам», — подумав Карл. І взагалі він дійшов думки, що краще було б йому пильнувати своєї валізи, замість давати тут поради, що їх ті сприймають як просто дурні. Передаючи йому назавжди валізу, батько запитав жартома: «Довго ти її матимеш?» І от тепер, певно, ця дорога валіза і справді мов за вітром полетіла. Лишалася єдина втіха, що батько навряд чи дізнається про його теперішнє становище, хіба що вирішить навмисне дізнатися. Про що в компанії і могли повідомити, так це про те, що він прибув у Нью-Йорк. Як на те, Карлові було прикро, що речами з валізи він майже не скористався, хоч, приміром, давно вже треба було поміняти сорочку. Отож він заощаджував не там, де треба було; і тепер, коли на порозі своєї кар'єри Карл мав би охайно вдягнутися, доводиться на люди виходити у несвіжій сорочці. Поза тим утрата валізи йому не муляла б так, бо убрання, яке він мав на собі, було навіть краще за те, що лежало у валізі, бо ж те було про всяк випадок, та й напередодні виїзду матері довелося його поцерувати. Тепер він ще також пригадав, що у валізі був кавалок веронезької саямі, що його мати запакувала йому на знак неабиякої ласки, та дорогою він з'їв лише невеличкий шматочок, бо зовсім не мав апетиту, і тієї юшки, яку роздавали на середньому чардаку, йому зовсім вистачало. Хотів би він мати ту ковбасу на похваті, щоб почастувати нею паровичника. Бо прихильність таких людей здобувають, тицьнувши у руку їм якусь дрібничку, — це Карл знав від свого батька, який, роздаючи сигарети, перетягував на свій бік дрібніших урядовців, з якими мав ділові справи. Тепер з того, що можна було роздавати, Карлові лишалися хіба що гроші, але коли вже йому судилося згубити валізу, то він хотів поки що зберегти недоторканими бодай гроші. Він раз по раз вертав подумки до своєї валізи, і справді не міг збагнути: чому в дорозі він доглядав її так пильно, що не міг склепити очей, а тепер так легко пристав на те, щоб її потягнули. Він пригадав собі ті

п'ять ночей, упродовж яких увесь час пильнував малого словака, який розмістився через двоє ліжок від нього й задивлявся на Карлову валізу. Той словак начебто тільки й чекав тієї миті, коли Карл, знемігшись од втоми, на якусь мить задрімає, а він тим часом потягне його валізу з допомогою довгого патики, яким удень він грався чи то виконував якісь вправи. Удень він тримався доволі невинно, але щойно спадала ніч, він починав час від часу підводитися зі свого ліжка і пускати око на Карлову валізу. Карл мав змогу здати з цього собі справу, бо ж хтось із переселенців, опанований неспокоєм, притаманним подорожнім, щоразу то там, то там — хай правилами корабельного розпорядку це й було наказано — запалював світло, щоб зглибити важко зрозумілі перспективи еміграційних агенцій. Якщо таке світло спалахувало під боком, Карл мав змогу трішки покуняти, але коли світло було далеко або й стояла пільма, тоді йому доводилось оком не стинати. Напруження це його на правду виснажило, а тепер з'ясувалося, що воно псові під хвіст. О, цей Бутербавм, хай тільки він мені колись попадеться!

Саме цієї миті ген-ген удалині в досі цілковиту тишу почали вриватися легенькі короткі удари, наче б дитячі кроки, вони поволі наближалися, відлунюючи чимраз сильніше, і тоді виявилось, що це мірно ступають якісь чоловіки. Рухалися вони, вочевидь, як це буває у вузьких проходах, один по одному, лунало щось на взір побрязкування зброї. Карл, який майже дійшов до того, що ладен був забути про валізу й про словака й, випроставшись у ліжку, заснути, раптом підхопився і штовхнув паровичника, щоб збудити увагу й того, бо валка, здавалось, ось-ось мала опинитися біля дверей.

— Це корабельна оркестра, — мовив паровичник, — вони грали нагорі, а зараз ідуть пакуватись. Уже усе готове, і ми можемо йти. Ходіть!

Він ухопив Карла за руку, ще в останню хвилину зняв зі стіни образ Божої Матері, який висів над ліжком, поклав

його до нагрудної кишені, схопив свою валізу і разом з Карлом мерщій вийшов з каюти.

— Тепер я піду до контори й скажу свою думку тим панам. Жодного пасажирів там не лишилось, і оглядатися на когось ні до чого.

Ці слова паровичник повторив кілька разів на різні лади, а тоді спробував, не зупиняючись, розчавити пацюка, кинувши ногу вбік, але той лише хутчіш сховався у дірці, обравши її своєчасно. Назагал паровичник був повільний у своїх рухах, бо хоч і мав довгі ноги, але вони були занадто дебели.

Вони пройшли через якесь відділення кухні, де кілька дівчат у брудних фартушках — вони навмисне їх забруднювали — мили у великих кадубах посуд. Паровичник покликав одну з них на ім'я Ліна, поклав руку на її стан і трохи пройшовся з нею так, а вона кокетливо притискала до його плеча.

— Зараз мають заплатити. Хочеш зі мною? — запитав її.

— А нащо мені той клопіт, краще принеси-но мені гроші сам, — відказала вона, вислизнула з-під його руки й майнула геть. — Де ти підчепив такого вродливого хлопця? — вигукнула вона на додачу, втім, не чекаючи відповіді. Чути було, як, покидавши роботу, дівчата засміялися.

Втім, вони пішли далі й зупинилися перед дверима, над якими був якийсь випуст, підтримуваний невеличкими, позолоченими каріатидами¹. Як на звичайне корабельне устаткування, виглядало це надто розкішно. Карл, як він помітив, досі тут не бував; видно, ця частина корабля призначалася тільки для пасажирів першого й другого класу, і шойно тепер, коли треба було влаштувати велике прибирання кораб-

¹ В архітектурі — колонка, що має вигляд жіночої фігури, яка підпирає балкони, карнізи тощо. — Тут і далі примітки перекладача.

ля, двері, що закривали сюди вхід, зняли. І справді, вони стріли кількох чоловіків з мітлами на плечах, і паровичник привітався з ними. Карла здивував великий рух, про який він на своєму середньому чардаку і не підозрював. Уздовж коридорів тягнулися дроти електричних мереж, і раз по раз дзеленьчав невеликий дзвінок.

Паровичник шанобливо постукав у двері й, почувши «заходьте», рухом руки дав Карлові знати, що можна безбоязно заходити. Той підійшов, але на порозі кімнати завмер. За трьома вікнами її він бачив морські хвилі, і, споглядаючи їхнє мирне дихання, відчув, як йому тьохнуло серце, наче він не бачив моря цілих довгих п'ять днів. Великі кораблі перетинали один одному шлях і скорялися під ударами хвиль у міру своєї ваги. Коли приплющити очі, здавалося, наче кораблі хитаються під тягарем свого вантажу. На їхніх щоглах майоріли вузькі, але довгі прапори: від руху вони, щоправда, розгортались, але час від часу й обвисали. З військових кораблів, мабуть, просалютували, цівки одного з них, а пропливав він не надто далеко, — виблискуючи боками сталеві обшивки, лагідно погойдувалися на тлі певної, але не надто рівної плавби. В око впадало, як малі кораблики й човни, принаймні від дверей, ген-ген звиваються поміж великих кораблів цілими табунцями. Втім, за всім цим стояв Нью-Йорк і дивився на Карла сотнями тисяч очей своїх хмарочосів. Так, з цієї кімнати тобі було видно, де ти є.

За одним круглим столом сиділо троє панів; один із них був корабельний офіцер у синьому морському строї, два інші, службісти портової управи, були вбрані в чорні американські мундири. На столі лежали чималі стоси всіляких паперів, які спочатку з пером у руці оглядав офіцер, щоб потім передати тим двом іншим, які то перечитували їх, то щось собі виписували, то стромляли в свої течки, якщо один із них, майже безупинно тихенько клацаючи зубами, не диктував своєму колезі щось у протокол.

ЗМІСТ

Паровичник	3
Дядько	35
Заміський дім під Нью-Йорком	50
Шлях до Рамзеса	87
У готелі «Окциденталь»	116
Справа Робінсона	143
Притулок	185
Природний театр Оклагоми	242
Фрагменти	264